

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเพื่อการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่นักวิจัยและชุมชนร่วมกันเรียนรู้และจัดทำตัวชี้วัด เพื่อประเมินทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับแต่ละชุมชน โดยมีเป้าหมายสุดท้ายที่การเชื่อมโยงตัวชี้วัดระดับชุมชนและระดับพื้นที่ไปสู่ความเข้าใจและการพัฒนาตัวชี้วัดระดับชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศในอนาคต

กระบวนการทำวิจัยในโครงการนี้เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน และแกนนำของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการร่วมกันคิดและร่วมกันปฏิบัติในกิจกรรมการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด โดยมีคณะวิจัยทำหน้าที่เสมือนเป็นที่เลี้ยงในการทำงานร่วมกันของชุมชน ผลการทำงานตลอดทุกกระบวนการนอกจากจะคาดหวังให้ได้ประเด็นและตัวชี้วัดด้านต่างๆที่จะสามารถใช้ในการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน กำหนดทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมต่อชุมชน และสมาชิกชุมชนเข้าใจถึงวิถีทางการพัฒนาตนเองแล้ว คณะผู้วิจัยยังมีความคาดหวังว่าฐานข้อมูลตัวชี้วัดที่ชุมชนได้สร้างขึ้นจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ชุมชนสามารถสร้างองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการวางแผนและจัดการการพัฒนาชุมชนของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาการสนับสนุนทั้งด้านความรู้และงบประมาณจากภายนอกได้ในที่สุด

ผลการดำเนินงานวิจัยโครงการนี้พบว่าแต่ละชุมชนในแต่ละพื้นที่ศึกษามีศักยภาพในการพัฒนาตัวชี้วัดของชุมชนที่แตกต่างกัน และมีจุดแข็งจุดอ่อนต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจในแนวทางการจัดทำตัวชี้วัดและการนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามผลการวิจัยในทุกพื้นที่ที่ศึกษาชี้ให้เห็นว่าสมาชิกชุมชนจะเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการสร้าง “ตัวชี้วัด” ได้ชัดเจนมากขึ้นก็ต่อเมื่อเข้าร่วมในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดอย่างต่อเนื่องจนถึงขั้นตอนสุดท้าย เพราะเมื่อผ่านกระบวนการทั้งหมดแล้วย่อมทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และคิดอย่างเป็นระบบมากขึ้น อันจะมีผลให้สมาชิกชุมชนสามารถมองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงของ “ตัวชี้วัด” ได้ชัดเจน

โดยภาพรวมกล่าวได้ว่าการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมนั้น ในขั้นต้นจะต้องมองหากลไกการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดขึ้นก่อน ซึ่งผลจากการศึกษาในโครงการนี้พบว่าการมีกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง จะเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จะเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นมาได้ นอกจากนี้เพื่อให้ข้อมูลตัวชี้วัดที่สร้างและพัฒนาขึ้นมาสามารถนำไปใช้ในการกำหนดเป้าหมายและนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตและ

สังคมของชุมชนได้ดี คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรมีการสร้างเครือข่ายที่มีศักยภาพในการที่จะเป็น ศูนย์รวมข้อมูลตัวชี้วัดในระดับพื้นที่ โดยอาจใช้องค์กรระดับท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว อย่างเช่น เทศบาล สำหรับพื้นที่ในเขตเมือง และ อบต. สำหรับพื้นที่ใน เขตชนบท เพื่อให้เป็นฐาน ในการดำเนินการ ปรับตัวชี้วัด ไปสู่การสร้างนโยบาย และแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาทั้งในระดับชุมชนและระดับ พื้นที่

ข้อเท็จจริงที่สำคัญและสามารถยืนยัน ได้จากการวิจัยครั้งนี้คือ การจัดทำตัวชี้วัดระดับชุมชน และระดับชาติมีความแตกต่างกันมาก คณะวิจัยเริ่มกระบวนการวิจัยเพื่อจัดทำตัวชี้วัดในระดับ ชุมชนด้วยการเลือกชุมชนที่ศึกษาเพื่อดำเนินการวิจัยในพื้นที่ศึกษาที่แตกต่างกันเป็น 8 ลักษณะพื้นที่ หลังจากที่ได้ตัวชี้วัดระดับชุมชน 8 ด้านจากทุกพื้นที่ที่ศึกษาแล้วจึง ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ระหว่างผู้วิจัยจากทุกพื้นที่เพื่อหาตัวชี้วัดร่วมและตัวชี้วัดเฉพาะพื้นที่ โดยมีสมมติฐานเบื้องต้นว่าตัว ชี้วัดร่วมที่พบในพื้นที่ต่างๆจะสามารถใช้เป็นตัวแทนของตัวชี้วัดระดับชาติได้ในที่สุด ขณะที่ตัวชี้ วัดเฉพาะพื้นที่ที่จะเป็นกลุ่มตัวชี้วัดที่น่าจะถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาให้สอดคล้องและ เหมาะสมต่อลักษณะทางกายภาพและสังคมของพื้นที่ศึกษานั้นๆ

ทั้งนี้โดยพื้นฐานการ ได้มาและวิธีการศึกษาแล้วชุดตัวชี้วัดระดับชาติของคณะผู้วิจัยมีความ แตกต่างจากตัวชี้วัดการพัฒนาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมที่มีการจัดเก็บอยู่แล้วในแต่ละกระทรวงทบวง กรม ขณะที่การจัดทำตัวชี้วัดของคณะผู้วิจัยซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับพื้นที่ (Bottom-up) ดังนั้นเมื่อคณะผู้วิจัย ได้จัดทำตัวชี้วัดระดับชาติขึ้นมาชุดหนึ่งแล้วและนำลงไปทดสอบในพื้นที่ อีกครั้ง พบว่าตัวชี้วัดชุดระดับชาติของคณะผู้วิจัยแม้จะสะท้อนทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมในระดับ ชาติได้ระดับหนึ่ง แต่ในขณะนี้ยังไม่มียระบบการจัดเก็บฐานข้อมูลตัวชี้วัดที่จะสามารถนำมาใช้ ประโยชน์ได้ เพราะเป็นตัวชี้วัดชุดใหม่ที่ยังไม่เคยมีการจัดเก็บมาก่อน ตัวชี้วัดหลายตัวยากที่จะหา ข้อมูลระดับชาติได้ ดังนั้นการจะนำตัวชี้วัดระดับชาติชุดนี้ไปใช้จึงจำเป็นต้องมีการจัดทำระบบการ จัดเก็บฐานข้อมูลใหม่ และยังจำเป็นต้องปรับระบบแนวคิดและกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ระดับชาติใหม่ไปในขณะเดียวกันด้วย

โดยเปรียบเทียบแล้วโครงการจัดทำตัวชี้วัดของคณะผู้วิจัยได้ตัวชี้วัดระดับชาติที่มีลักษณะ เป็นผลลัพธ์ที่เน้นกระบวนการและผลกระทบระยะยาว (Impacts) มากกว่า ผลผลิต (Inputs) และผล กระทบระยะสั้น (Effects) ของโครงการพัฒนา ขณะที่ตัวชี้วัดระดับชาติของ สศช.เน้นการวัดผล ผลิตโดยใช้ตัวเลขจากกระทรวงต่างๆเป็นตัวชี้วัด ซึ่ง ไม่นับว่าสำคัญในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวชี้วัดระดับชาติของคณะผู้วิจัยเป็นตัวชี้วัดเชิงคุณค่าและมีคุณสมบัติในการประเมินสภาพ

ชุมชน ดังนั้นสมาชิกชุมชนควรจะต้องเป็นผู้จัดเก็บฐานข้อมูลเองจึงจะได้ข้อมูลที่มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ด้วยเหตุนี้คณะวิจัยจึงมีความเห็นร่วมกันว่าชุดตัวชี้วัดระดับชาติที่นำเสนอในรายงานนี้อาจยึดถือเป็นข้อเสนอเบื้องต้น ซึ่งควรจะต้องมีปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น และชัดเจนขึ้น ในโอกาสต่อไป และคณะผู้วิจัยยังมีความเห็นว่ากระบวนการวิจัยดังกล่าวน่าจะพัฒนาสืบต่อไป เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นตัวชี้วัดระดับชาติได้อย่างสมบูรณ์และมีความแม่นยำมากขึ้น โดยใช้ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นฐานในการปรับปรุงกลยุทธ์การสร้างตัวชี้วัดในระดับพื้นที่และระดับชาติในขั้นตอนต่อไป